

**ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор з науково-педагогічної роботи

В.Л. Шаран

Підпис

_____ 2019 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
Фізична реабілітація при захворюваннях внутрішніх органів

Назва

Галузь знань	22 Охорона здоров'я
Спеціальність	227 Фізична терапія, ерготерапія
Освітня програма	Фізична терапія, ерготерапія
Статус дисципліни	нормативна
Навчально-науковий інститут	фізичної культури і здоров'я
Кафедра	здоров'я людини та фізичної реабілітації
Мова навчання	українська

Дані про вивчення дисципліни

Форма навчання	Курс	Семестр	Обсяг дисципліни: год / кредити ЄКТС	Кількість годин						Курсова робота	Вид семестрового контролю	
				Аудиторні заняття					Самостійна робота		Залік	Екзамен
				Разом	Лекції	Лабораторні роботи	Практичні заняття	Семінарські заняття				
Денна	2*	4	90/3	60	30	–	30	–	30	–	–	+
Заочна	2*	4	90/3	16	12	–	12	–	30	–	–	+

* на основі ОКР «Молодший спеціаліст».

Робоча програма складена на основі освітньої програми та навчального плану підготовки бакалаврів.

Розробник:

_____ Підпис
Рогалія Ю.Л., старший викладач
Ініціали та прізвище викладача, науковий ступінь та вчене звання

Погоджено керівником групи забезпечення освітньої програми:

_____ Підпис
Флюнт І.С., доктор мед. наук, професор

Схвалено на засіданні кафедри здоров'я людини та фізичної реабілітації

Протокол № _____ від _____ 2019 р.

Завідувач кафедри _____ Підпис
проф. Флюнт І.С.

Схвалено на засіданні науково-методичної ради навчально-наукового інституту фізичної культури і здоров'я.

Протокол № _____ від _____ 2019 р.

Схвалено на засіданні науково-методичної ради університету.

Протокол № _____ від _____ 2019 р.

1. МЕТА ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Основою сучасної реабілітації, під якою розуміють комплекс медичних та соціальних заходів, спрямованих на максимальне відновлення і компенсацію втрачених функцій індивідуума для досягнення його незалежності та адаптації в соціумі, складає системний підхід, що полягає в інтеграції певних ланок реабілітації які розробляються в межах окремих клінічних дисциплін. Одним із важливих розділів реабілітації є її використання при патології серцево-судинної, дихальної, травної, видільної системи та порушеннях обміну речовин. Отже, метою вивчення дисципліни є формування у студентів цілісної системи знань щодо застосування фізичної реабілітації при захворюваннях внутрішніх органів.

2. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами для вивчення дисципліни «Фізична реабілітація при захворюваннях внутрішніх органів» є використання засвоєних знань з навчальних дисциплін: «Анатомія», «Фізіологія», «Основи фізичної реабілітації», «Масаж», «Функціональна діагностика».

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Згідно з вимогами освітньої програми здобувачі вищої освіти повинні

знати:

- етіологію, основи патогенезу і клінічну симптоматику основних захворювань внутрішніх органів (захворювання серцево-судинної, дихальної, травної, видільної системи та порушення обміну речовин);
- клініко-фізіологічне обґрунтування застосування фізичної реабілітації при патології внутрішніх органів;
- покази та протипокази до застосування окремих засобів реабілітації при зазначених захворюваннях;
- принципи використання засобів фізичної реабілітації.

вміти:

а) загальна компетентність:

- уміти формулювати проблему, яка розглядається,
- визначати мету і завдання реабілітації;
- уміти аналізувати попередні знання з метою їхнього використання під час складання програм реабілітації; орієнтуватися у виборі конкретних засобів реабілітації.

б) компетентність, що відповідає предмету:

- покращити стан здоров'я, самопочуття, підвищити фізичну самостійність та активність осіб з серцево-судинними, респіраторними та іншими захворюваннями внутрішніх органів;
- розробляти і впроваджувати комплекс заходів та рекомендацій, спрямованих на поліпшення діяльності серцево-судинної, дихальної, травної, видільної систем та організму в цілому, відновлення або компенсацію порушених чи відсутніх функцій;
- застосовувати фізичні вправи, масаж, преформовані фізичні чинники при вказаних захворюваннях;
- аналізувати хід виконання програми фізичної терапії, вносити необхідні корективи;
- надавати консультації у межах своєї компетенції та визначати необхідність звертання пацієнтів до інших фахівців сфери охорони здоров'я.

4. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Оцінювання здійснюється за шкалами оцінювання: стобальною, національною і ЄКТС.

A (90 – 100) – оцінка «відмінно» – «5» (відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок): отримує здобувач, який виявив глибокі знання навчального матеріалу, повно відтворює програмний матеріал, що міститься в основних і додаткових рекомендованих літературних джерелах; правильно здійснює реабілітаційні заходи для пацієнтів із

захворюваннями внутрішніх органів; проводить обстеження, тестування, визначає функціональний стан систем організму, виявляє порушення роботи внутрішніх органів, прогнозує можливість їх усунення; в повному обсязі складає та виконує програми фізичної терапії, або компоненти індивідуальної програми реабілітації, які стосуються фізичної терапії при захворюваннях внутрішніх органів; встановлює цілі фізичної терапії, розробляє і впроваджує комплекс заходів та рекомендацій, спрямованих на поліпшення діяльності серцево-судинної, дихальної, інших систем та організму в цілому; правильно застосовує фізичні вправи, масаж, преформовані фізичні чинники при захворюваннях внутрішніх органів; аналізує хід виконання програми фізичної терапії, вносить необхідні корективи; виконав усі види навчальної роботи.

В (82 – 89) – оцінка «добре» – «4» (*вище середнього рівня з кількома помилками*): отримує здобувач, який виявив глибокі знання навчального матеріалу, повно відтворює програмний матеріал, що міститься в основних і додаткових рекомендованих літературних джерелах, проте допускає незначні неточності в їх інтерпретації; правильно здійснює реабілітаційні заходи для пацієнтів із захворюваннями внутрішніх органів; проводить обстеження, тестування, визначає функціональний стан систем організму із незначними неточностями, виявляє порушення роботи внутрішніх органів, прогнозує можливість їх усунення; складає з уточненням правильності власних дій та виконує програми фізичної терапії, або компоненти індивідуальної програми реабілітації, які стосуються фізичної терапії при захворюваннях внутрішніх органів; встановлює цілі фізичної терапії, розробляє і впроваджує комплекс заходів та рекомендацій, спрямованих на поліпшення діяльності серцево-судинної, дихальної, інших систем та організму в цілому; правильно застосовує фізичні вправи, масаж, преформовані фізичні чинники при захворюваннях внутрішніх органів; аналізує хід виконання програми фізичної терапії, вносить необхідні корективи; виконав усі види навчальної роботи.

С (75 – 81) – оцінка «добре» – «4» (*в цілому правильне виконання з певною кількістю суттєвих помилок*): отримує здобувач, який виявив міцні знання навчального матеріалу, відтворює програмний матеріал, що міститься в основних і додаткових рекомендованих літературних джерелах; правильно, іноді не повністю, здійснює реабілітаційні заходи для пацієнтів із захворюваннями внутрішніх органів; проводить обстеження, тестування, визначає функціональний стан систем організму із певними (несуттєвими) неточностями, виявляє порушення роботи внутрішніх органів, прогнозує можливість їх усунення; складає з певними (несуттєвими) неточностями та виконує програми фізичної терапії, або компоненти індивідуальної програми реабілітації, які стосуються фізичної терапії при захворюваннях внутрішніх органів; встановлює цілі фізичної терапії, розробляє і впроваджує комплекс заходів та рекомендацій, спрямованих на поліпшення діяльності серцево-судинної, дихальної, інших систем та організму в цілому із певними (несуттєвими) неточностями; правильно або з незначними помилками застосовує фізичні вправи, масаж, преформовані фізичні чинники при захворюваннях внутрішніх органів; аналізує хід виконання програми фізичної терапії, вносить необхідні корективи; виконав усі види навчальної роботи.

Д (67 – 74) – оцінка «задовільно» – «3» (*непогано, але зі значною кількістю недоліків*): отримує здобувач, який виявив недостатньо міцні знання навчального матеріалу, з певними труднощами відтворює програмний матеріал, рідко звертається до матеріалів, що містяться в основних і додаткових рекомендованих літературних джерелах; в основному правильно здійснює реабілітаційні заходи для пацієнтів із захворюваннями внутрішніх органів; проводить обстеження, тестування, визначає функціональний стан систем організму із значними (суттєвими) неточностями, виявляє порушення роботи внутрішніх органів; відчуває труднощі під час складання та виконання програми фізичної терапії, або компонентів індивідуальної програми реабілітації, які стосуються фізичної терапії при захворюваннях внутрішніх органів; встановлює основні цілі фізичної терапії, розробляє і впроваджує комплекс заходів та рекомендацій, спрямованих на поліпшення діяльності серцево-судинної, дихальної, інших систем та організму в цілому із значними (суттєвими) неточностями; недостатньо володіє методикою виконання фізичних вправ, масажу, застосування преформованих фізичних чинників при захворюваннях внутрішніх органів; за

сторонньої допомоги аналізує хід виконання програми фізичної терапії, вносить необхідні корективи; виконав усі види навчальної роботи.

Е (60 – 66) – оцінка «задовільно» – «3» (виконання задовольняє мінімальним критеріям): отримує здобувач, який виявив слабкі знання навчального матеріалу, важко відтворює програмний матеріал, зовсім не спирається на матеріали, що містяться в основних і додаткових рекомендованих літературних джерелах; частково здійснює реабілітаційні заходи для пацієнтів із захворюваннями внутрішніх органів; проводить обстеження, тестування, визначає функціональний стан систем організму із значними (суттєвими) неточностями, не повністю виявляє порушення роботи внутрішніх органів; відчуває значні труднощі під час складання та виконання програми фізичної терапії, або компонентів індивідуальної програми реабілітації, які стосуються фізичної терапії при захворюваннях внутрішніх органів; встановлює деякі цілі фізичної терапії, розробляє і впроваджує комплекс заходів та рекомендацій, спрямованих на поліпшення діяльності серцево-судинної, дихальної, інших систем та організму в цілому із значними (суттєвими) неточностями; слабо володіє методикою виконання фізичних вправ, масажу, застосування преформованих фізичних чинників при захворюваннях внутрішніх органів; за сторонньої допомоги аналізує хід виконання програми фізичної терапії, та здатен виправити вказані помилки у її виконанні; виконав більшість із запропонованих видів навчальної роботи.

FX (35 – 59) – оцінка «незадовільно» – «2» (з можливістю повторного складання): виставляється здобувачеві вищої освіти, який виявив незнання значної частини навчального матеріалу, допускає істотні помилки у відповідях на запитання, не застосовує теоретичні положення під час розв'язання практичних задач, не спирається на матеріали, що містяться в основних і додаткових рекомендованих літературних джерелах; не здійснює в мінімальному обсязі реабілітаційні заходи для пацієнтів із захворюваннями внутрішніх органів; неправильно або із грубими помилками проводить обстеження, тестування, визначення функціонального стану систем організму, не виявляє порушення роботи внутрішніх органів; не може скласти та виконати програму фізичної терапії, або компоненти індивідуальної програми реабілітації, які стосуються фізичної терапії при захворюваннях внутрішніх органів; не володіє методикою виконання фізичних вправ, масажу, застосування преформованих фізичних чинників при захворюваннях внутрішніх органів; не виконав усіх видів навчальної роботи.

F (1 – 34) – оцінка «незадовільно» – «2» (з обов'язковим повторним курсом): виставляється здобувачеві, який зовсім не володіє програмним матеріалом, що ускладнює орієнтацію в теоретичних та методичних засадах організації фізичної реабілітації при захворюваннях внутрішніх органів; не виконав усіх видів навчальної роботи.

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

- програмований контроль знань;
- оцінювання складених реабілітаційних програм та відповідей на ситуаційні задачі;
- підсумкова контрольна робота;
- екзамен.

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Розділ I. Фізична реабілітація при захворюваннях серцево-судинної системи

Тема 1. Захворювання серцево-судинної системи і клініко-фізіологічне обґрунтування застосування засобів фізичної реабілітації при патології органів кровообігу. Механізми впливу фізичних вправ на серцево-судинну систему. Методичні принципи застосування ЛФК при серцево-судинних захворюваннях. Клініко-фізіологічне обґрунтування застосування масажу та фізіотерапевтичних засобів в реабілітації хворих з патологією серця і судин.

Тема 2. Фізична реабілітація при недостатності кровообігу та атеросклерозі.. Хронічна недостатність кровообігу, класифікація за ступенями та їх характеристика.

Завдання фізичної реабілітації, режими рухової активності. Засоби фізичної реабілітації при недостатності кровообігу I, II і III ступенів.

Лікувальна дія фізичних вправ при атеросклерозі. Профілактична дія засобів лікувальної фізичної культури. Дозування фізичних навантажень.

Тема 3. Фізична реабілітація при інфаркті міокарда. Фази реабілітації при інфаркті міокарду. Фізична реабілітація на лікарняному етапі: програми реабілітації залежно від локалізації патологічного процесу і глибини ураження міокарду; особливості ЛФК і масажу при різних рухових режимах; протипоказання до застосування ЛФК; фізіотерапія і працетерапія. Методи контролю за фізичними навантаженнями. Засоби фізичної реабілітації і рухові режими санаторного, поліклінічного та диспансерного етапів реабілітації. Санаторно-курортне лікування хворих після інфаркту міокарда.

Тема 4. Фізична реабілітація при стенокардії. Завдання і методика проведення ЛФК, масажу і фізіотерапії при стенокардії в лікарняному періоді реабілітації. Визначення толерантності до фізичного навантаження і функціонального класу в післялікарняному періоді реабілітації. Методика фізичної реабілітації хворих стенокардією на санаторному етапі.

Тема 5. Фізична реабілітація при гіпертонічній та гіпотонічній хворобі й нейроциркуляторній дистонії.. Гіпертонічна хвороба, механізм лікувальної дії ЛФК. Показання і протипоказання до проведення масажу і занять з ЛФК. Методика застосування ЛФК і особливості масажу при гіпертонії I ступеня. Програма фізичної реабілітації хворих гіпертонічною хворобою II ступеня на стаціонарному етапі. Поліклінічний етап реабілітації. Санаторно-курортне лікування хворих гіпертонічною хворобою.

Гіпотонічна хвороба, фізична реабілітація в лікарняному й післялікарняному періодах реабілітації хворих з гіпотонічною хворобою і нейроциркуляторною дистонією.

Розділ II. Фізична реабілітація при захворюваннях органів дихання

Тема 6. Основні захворювання дихальної системи та особливості відновного лікування при захворюваннях органів дихання. Завдання і принципи фізичної реабілітації при бронхолегеневій патології. Клініко-фізіологічне обґрунтування застосування засобів фізичної реабілітації. Спеціальні фізичні вправи при захворюваннях органів дихання: статичні і динамічні дихальні вправи, дренажні вправи, вправи для розтягування спайок.

Тема 7. Фізична реабілітація при хронічному бронхіті, бронхоектатичній хворобі та пневмонії. Основні методи реабілітації та протипоказання.

Вогнищева та крупозна пневмонії. Засоби реабілітації на стаціонарному етапі при різних рухових режимах. Протипоказання.

Тема 8. Фізична реабілітація хворих із бронхіальною астмою та емфіземою легень. Етіологія, патогенез, клініка, перебіг і ускладнення. ЛФК, масаж і фізіотерапія.

Тема 9. Фізична реабілітація при плевритах та пневмосклерозі. Засоби фізичної реабілітації в лікарняному і післялікарняному періодах.

Розділ III. Фізична реабілітація при захворюваннях органів травлення

Тема 10. Фізична реабілітація при захворюваннях органів травного тракту. Захворювання органів травлення. Клініко-фізіологічне обґрунтування та методи застосування засобів фізичної реабілітації.

Тема 11. Фізична реабілітація при гастритах, виразковій хворобі шлунка та дванадцятипалої кишки. Основні засоби фізичної реабілітації в лікарняному і післялікарняному періодах лікування гастритів.

Виразкова хвороба шлунка та дванадцятипалої кишки. Основні засоби фізичної реабілітації лікарняному і післялікарняному періодах лікування.

Тема 12. Фізична реабілітація при хронічних гепатитах, хронічному холециститі і жовчнокам'яній хворобі.. Завдання і методика ЛФК та фізіотерапії при гепатитах. Лікувальне харчування при захворюваннях печінки.

Дискінезії жовчовивідних шляхів, холецистит, жовчнокам'яна хвороба. Завдання і методика ЛФК при цих захворюваннях. Особливості застосування масажу та фізіотерапії.

Тема 13. Фізична реабілітація при панкреатиті та захворюваннях кишок.. Панкреатит, рухові режими, дозування фізичних навантажень.

Коліт, ентерит, ентероколіт, дискінезії кишківника. Фізична реабілітація в лікарняному і післялікарняному періодах комплексного лікування.

Розділ IV. Фізична реабілітація при порушеннях обміну речовин.

Тема 14. Фізична реабілітація при ожирінні. Ожиріння. Завдання фізичної реабілітації при ожирінні. Особливості лікувальної фізкультури при ожирінні. Лікувальний масаж, фізіотерапія, механотерапія і працетерапія при ожирінні.

Тема 15. Фізична реабілітація хворих цукровим діабетом. Цукровий діабет - етіологія, патогенез і клінічні прояви. Застосування засобів фізичної реабілітації при цій патології.

ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

- Клініко-фізіологічне обґрунтування застосування засобів фізичної реабілітації при патології органів кровообігу.
- Фізична реабілітація при недостатності кровообігу, атеросклерозі..
- Фізична реабілітація при інфаркті міокарда.
- Фізична реабілітація при стенокардії.
- Фізична реабілітація при гіпертонічній та гіпотонічній хворобі, нейроциркуляторній дистонії.
- Особливості відновного лікування при захворюваннях органів дихання. Спеціальні методики дихальної гімнастики.
- Фізична реабілітація при хронічному бронхіті, бронхоектатичній хворобі.
- Фізична реабілітація хворих із бронхіальною астмою, емфіземою легень.
- Фізична реабілітація хворих з пневмонією.
- Фізична реабілітація при плевритах, пневмосклерозі.
- Фізична реабілітація при гастритах, виразковій хворобі шлунка та дванадцятипалої кишки..
- Фізична реабілітація при панкреатиті, захворюваннях кишок.
- Фізична реабілітація при хронічному холециститі і жовчнокам'яній хворобі.
- Фізична реабілітація при ожирінні.
- Фізична реабілітація хворих цукровим діабетом.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота студента з дисципліни містить: опрацювання теоретичного матеріалу; виконання завдань згідно з переліком компетенцій, що формуються у межах кожної теми навчальної програми; підготовку до самостійної роботи, підготовку до семестрового екзамену.

- Дослідити розвиток уявлень про фізичну реабілітацію при захворюваннях внутрішніх органів.
- Опрацювати принципи дозування навантажень в кардіореабілітації.
- Дослідити патофізіологічні аспекти впливу фізичних навантажень при захворюваннях серцево-судинної системи.

- Опрацювати методологію фізичних тренувань при захворюваннях серцево-судинної системи.
- Дослідити значення інтервальних тренувань при захворюваннях серцево-судинної системи.
- Вивчити правила безпеки при заняттях лікувальною фізичною культурою, першу допомога при можливих ускладненнях.
- Засвоїти особливості відновлення працездатності після перенесеного інфаркту міокарда.
- Вивчити фізичну реабілітацію при вроджених вадах серця.
- Навчитись визначати показники, що характеризують легеневі об'єми та ємності, бронхіальну прохідність та легеневу вентиляцію.
- Опрацювати форми і методи ЛФК при захворюваннях органів дихання.
- Засвоїти виконання вправ для дренажу часток легень та їхніх сегментів.
- Дослідити сучасні східні дихальні системи (цигун, тай-цзи, хатха-йога).
- Опрацювати масаж та мануальну терапію при захворюваннях органів дихання.
- Вивчити застосування рефлексотерапії при захворюваннях органів дихання.
- Навчитись оцінювати ефективність відновного лікування при захворюваннях органів дихання.
- Опрацювати застосування лікувальних мінеральних вод при патології органів травлення.
- Засвоїти методи фітотерапії та апітерапії при захворюваннях органів травлення.
- Вивчити наявні класифікації ожиріння та їх порівняльну характеристику.
- Засвоїти принципи побудови дієт при ожирінні, знати негативний вплив незбалансованих дієт.
- Опрацювати профілактику гіпер- та гіпоглікемії при фізичних тренуваннях.
- Засвоїти правила догляду за хворим і фізичну реабілітацію при ускладненнях цукрового діабету.

8. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Засвоєння студентами теоретичного матеріалу з дисципліни перевіряється шляхом усного опитування, оцінки умінь студентів проведення огляду, обстеження, вміння визначати мету реабілітації, її довготермінові і короткотермінові цілі, розробляти індивідуальну програму фізичної реабілітації хворих з захворюваннями внутрішніх органів; написання контрольних робіт.

Розподіл 100 балів між видами робіт:

Поточна успішність			Екзамен
Відповіді на практичних заняттях	Підсумкова контрольна робота	Сума	
80	20	100	100
Коефіцієнт погодження		0,6	0,4

Усні відповіді на практичних заняттях і тестові завдання оцінюються в традиційних оцінках «5», «4», «3», «2», які конвертуються в бали за формулою:

$$X = \frac{A}{n} \cdot \frac{K}{5}, \text{ де}$$

K – максимальна кількість балів, які студент може отримати на практичних заняттях у семестрі,

A – сума усіх поточних оцінок за чотирибальною шкалою при вивченні дисципліни у семестрі, включаючи оцінки «2»,

n – кількість цих оцінок (не менше трьох оцінок за семестр),

$\frac{A}{n}$ – середня оцінка за відповіді.

Кількість балів X заокруглюють до цілих. Якщо середня оцінка поточного контролю менша за 2.5, то $X = 0$.

Сумарна кількість балів з дисципліни визначається за формулою:

$$S_{\text{сум}} = 0,6 \cdot S_{\text{пот}} + 0,4 \cdot S_{\text{підс}},$$

де $S_{\text{пот}}$ – кількість балів за поточний контроль у IV семестрі;

$S_{\text{підс}}$ – кількість балів за підсумковий контроль (екзамен).

Оцінка виставляється за шкалами оцінювання: стобальною, національною і ЄКТС.

Екзамен за талоном №2 і перед комісією проводиться в усній формі з оцінюванням за стобальною шкалою.

9. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ, ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Не передбачено

10. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Рекомендована література

а) основна

1. Белая Н.А. Лечебная физкультура и массаж. Учебно-методическое пособие для мед. работников. – Москва: “Советский спорт”, 2001. – 271с.
2. Внутренние болезни: Учебник / Ф. И. Комаров, В. Г. Кукуес, А. С. Сметнев и др.; Под ред. Ф. И. Комарова, В. Г. Кукуеса, А. С. Сметнева. – 2-е изд., перераб. И доп. – М.: Медицина, 1990: – 686с.
3. Епифанов В. А. Лечебная физическая культура : Учеб. пособие для ВУЗов/ В. А. Епифанов. — М. : ГЕОТАР-МЕД, 2002. — 564с.
4. Лечебная физкультура в системе медицинской реабилитации / под ред. проф. А. Ф. Каптелина, И. П. Лебедевой. — М. : Медицина, 1995.
5. Лікувальна фізкультура та спортивна медицина / за ред. проф. В. В. Клапчука и проф. Г. В. Дзяка. — К. : Здоров'я, 1995. — С. 114-125.
6. Мухін В.М. Фізична реабілітація. – К.: Олімпійська література, 2009. – 486с.
7. Пархотик И.И., Физическая реабилитация при заболеваниях органов брюшной полости.- К.: Олимпийская литература, 2003. – 224 с.
8. Пешкова О. В. Фізична реабілітація при захворюваннях внутрішніх органів : [навч. посіб.] / О. В. Пешкова. - Х. : Бровін О. В., 2011. - С. 104-175.
9. Порада А.М. Основи фізичної реабілітації: Навч. Посібник / А.М Порада, О.В. Солодовник, Н.Є. Прокопчук.- 2-е вид. – К.: Медицина, 2008.- 248 с.
10. Соколовський В.С. Лікувальна фізична реабілітація / В.С. Соколовський, Н. О. Романова, О. Г. Юшковська. – Одеса: Одес. держ. мед. ун-т, 2005. – 236 с.
11. Физическая реабилитация: учебник для студентов высших учебных заведений / Под общ. ред. проф. С.Н.Попова. Изд. 3-е. — Ростов н/Д: Феникс, 2005. — 608 с.

б) додаткова

1. Белевский А.С. Реабилитация больных ХОБЛ : клинические реком./ А.С. Белевский, Н.Н. Мещерякова // Хроническая обструктивная болезнь легких / под ред. А. Г. Чучалина. — [2-е изд., испр. и доп.]. — М. : Атмосфера, 2007. — С. 221-232.
2. Гнитецкая Т.В. Методика оздоровления дыхательными упражнениями : [метод. рек. для студ., ин-тов физ. культуры и спорта]. — Луцк: Вежа, 2002. — 38 с.
3. Клячкин Л.М. Физические методы лечения в пульмонологии / Л.М. Клячкин [и др.]. — СПб., 1997. — 316 с.
4. Коляденко Г.І. Анатомія людини: Підручник. – К.: Либідь, 2001. - 384 с.
5. Лечебная физкультура в системе медицинской реабилитации / под ред. проф. А. Ф. Каптелина, И. П. Лебедевой. — М. : Медицина, 1995.

6. Малишевский М. В. Хроническая обструктивная болезнь легких / М.В. Малишевский, Н.В. Кулягина // Внутренние болезни: [учеб. пособие] / М.В. Малишевский [и др.]. - [изд. 2-е, перераб. и доп.]. - Ростов н/Д : Феникс, 2007. - С. 106-122.

7. Медицинская реабилитация. Руководство для врачей /Под ред. В.А. Епифанова. М.: Медпресс-информ, 2005, С. 16-35.

8. Назар П.С., Шахліна Л.Г. Загальний та спеціальний догляд за хворими з елементами фізичної реабілітації: Навч. Посібник. – К.: Олімпійська література, 2006. - 240с.

9. Справочник по реабилитации / Н.А.Генш , Т.Ю.Клипина, Ю.Н.Улыбина. – Ростов н/Д: Феникс, 2008. - 348 с.

в) періодичні видання

г) методичне забезпечення

1. Н. Закаляк, О. Матрошилін, Ю. Рogaля. Фізична реабілітація при захворюваннях внутрішніх органів : методичні матеріали до практичних занять (частина І) / Н. Закаляк, О. Матрошилін, Ю. Рogaля. – Дрогобич : Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2016. – Ч І. – 72 с.

2. Н. Закаляк, О. Матрошилін, Ю. Рogaля. Фізична реабілітація при захворюваннях внутрішніх органів: методичні матеріали до практичних занять (частина ІІ) / Н. Р. Закаляк, О. Г. Матрошилін, Ю. Л. Рogaля – Дрогобич : Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2016. Ч ІІ. – 52 с.